Samenvatting cursus C.7-6: Elementen van Huidige Filosofie (1995-1996).

Algemeen

Deze cursus biedt een kritische en systematische doorlichting van de hedendaagse filosofische stromingen door deze te meten aan een streng klassiek-ontologisch denkkader.

Vertrekkend van de twintigste-eeuwse hoofdrichtingen - waaronder het empirisme en materialisme, het idealisme, de levensfilosofie, de fenomenologie, het existentialisme, de Angelsaksische analytische taalfilosofie, de Kritische Theorie en het postmoderne deconstructionisme – zien we hoe de verscheidenheid aan hedendaagse opvattingen geordend en beoordeeld kan worden via de fundamentele dimensies van de zijnsleer.

Aan de hand van zeven thematische steekproeven onderzoekt de cursus achtereenvolgens als metafysiek, harmologie (ordeleer van gelijkenis en samenhang), hermeneutiek (duidingsleer), logica (deductie en reductie), epistemologie (waarheid als alètheia) en ten slotte als analyse van de moderniteit. Daarmee ontleedt de cursus de spanning tussen het moderne Verlichte vooruitgangsgeloof en de postmoderne grondslagencrisis, om uiteindelijk te pleiten voor een gewetensvolle, dialectische herstichting van het filosofische denken in direct contact met de werkelijkheid.

1: Situering en Overzicht van de Hedendaagse Filosofische Stromingen

Waar het eerste cursusjaar gewijd was aan de ontologie (de studie van het zijn) en het tweede jaar aan de religiefilosofie (het sacrale en het numineuze), richt het derde cursusjaar zich op de hedendaagse filosofische stromingen. De cursus beschrijft deze stromingen niet louter historisch of beschrijvend, maar toetst hun werkelijkheidswaarde aan het aloude ontologische denkkader.

In de twintigste-eeuwse Europese filosofie onderscheidt I.M. Bochenski zes grote inhoudelijke stromingen:

- Het *empirisme of materialisme* (filosofie van de materie, neopositivisme en marxisme).

- Het *idealisme* (filosofie van de idee, voortbouwend op Kant en Hegel).
- De *filosofie van het leven* (vitalisme en pragmatisme).
- De *filosofie van het wezen* (de fenomenologie van Brentano en Husserl).
- De *filosofie van de existentie* (het existentialisme van Heidegger, Jaspers en Sartre).
- De *nieuwe metafysiek.*

Methodologisch wordt het hedendaagse denken beheerst door twee grote benaderingen: de logistiek of analytische taalfilosofie (gericht op formalisering, logica en semiotiek) en de fenomenologie (gericht op het bewustzijn en de rechtstreekse waarneming van het verschijnsel).

In het latere twintigste-eeuwse debat kristalliseert dit uit in vier dominante domeinen: de Angelsaksische analytische filosofie, de subjectgerichte continentale filosofie (fenomenologie, existentialisme en hermeneutiek), de maatschappijkritiek (het neomarxisme en de Frankfurter Schule van Habermas en Apel) en het Franse structuralisme en poststructuralisme (Foucault, Derrida, Lyotard en Levinas).

2: Ontologie en Metafysiek: De Grondslag van de Werkelijkheid

De eerste twee inhoudelijke steekproeven behandelen de verhouding tussen ontologie en metafysiek. Ontologie is de wetenschap van het zijnde als zijnde: het onderzoek naar al wat 'niet-niets' is, voor zover het werkelijkheid bezit. Metafysiek hanteert hierbij transcendentele begrippen - zoals zijnde, één (eenheid), waar (begrijpelijkheid) en goed (waarde) - die alle afzonderlijke categorieën overstijgen en op de totale werkelijkheid van toepassing zijn.

De cursus waarschuwt echter voor een louter 'lege' of zwevende metafysica. Wanneer filosofen transcendentale begrippen gebruiken zonder deze op te vullen met categoriale gegevens (concrete inzichten uit de vakwetenschappen, de geschiedenis en de dagelijkse ervaring), vervalt het denken tot een ijdele woordenconstructie.

Omgekeerd vervallen vakwetenschappers die weigeren over het geheel na te denken in 'vakidiotie'. Een volwaardige ontologie fungeert als een 'licht dat voorlicht': zij reikt het universele denkkader aan waarin specifieke feiten hun juiste plaats en betekenis krijgen.

3: Ontologie als Harmologie (Ordeleer) en Hermeneutiek (Duidingsleer)

Als ordeleer of harmologie bestudeert de ontologie de betrekkingen en structuren tussen de veelheid van gegevens. Het klassieke voorbeeld hiervan is de categorieëntafel van Aristoteles, die opgebouwd is uit systechieën of tegenstellingsparen (zoals zelfstandigheid en betrekking, kwaliteit en kwantiteit). Ons ordenend verstand gebruikt twee fundamentele sjablonen:

- *Gelijkenis* (metafoor): het samenbrengen van losse exemplaren op grond van gemeenschappelijke kenmerken tot een verzameling.

- *Samenhang* (metonymie): het onderbrengen van onderdelen binnen één geordend geheel of systeem.

Als hermeneutiek of duidingsleer onderzoekt de ontologie hoe de mens betekenis verleent aan de werkelijkheid. Omdat de mens van nature een zingever is, schommelt zijn interpreteren tussen zinvatting (het objectief begrijpen van het gegeven zoals het op zichzelf is) en zinstichting (het toekennen van waarde vanuit eigen vooroordelen en vooropstellingen).

Aan de hand van de ABC-theorie toont de cursus hoe een objectieve prikkel of feit (A) door de B-factor (de innerlijke vooropstellingen of 'bril' van de waarnemer) gefilterd wordt tot een uiteindelijke duiding of reactie (C). Waar postmoderne denkers neigen naar een louter 'afbouwende' of ontmaskerende duiding, herinnert de ontologie eraan dat ware hermeneutiek begint met eerbied voor de objectieve werkelijkheid zelf.

4: Ontologie als Logica (Denkleer) en Epistemologie (Klaarblijkelijkheid)

Logica is de ontologie voor zover zij zich houdt aan voorwaardelijke "indien-dan"-zinnen. Elk geldig redeneren rust op het identiteitsbeginsel en het beginsel van voldoende reden. De cursus onderscheidt twee hoofdvormen van redeneren:

- *Deductie*: de noodzakelijke, voorwaartse redenering die vanuit een algemene regel besluit tot een specifiek geval.
- *Reductie en Inductie*: de mogelijke, terugwaartse redenering die vanuit vastgestelde effecten zoekt naar de verklarende hypothese of van steekproeven besluit tot een algemene regel.

Via het bekende bonenvoorbeeld van Charles S. Peirce laat de cursus zien hoe deze denkvormen in elkaar omgezet kunnen worden.

Als epistemologie of kennisleer onderzoekt de ontologie waarheid als alètheia: het uit de verborgenheid treden van de werkelijkheid. Kennis is geen gesloten hersenspinsel, maar het ontdekken van wat klaarblijkelijk gegeven is. In het spoor van Peirce formuleert de cursus de pragmatische stelregel: de waarheid en betekenis van een gedachte of model blijkt uit de praktische, waarneembare uitwerkselen in de werkelijkheid - geheel in lijn met de evangelische stelregel "aan hun vruchten zult gij ze kennen".

5: Moderniteit, Postmoderniteit en de Dialectische Herstichting

De cursus behandelt als laatste steekproef het fenomeen moderniteit. Het woord ‘modern’ stamt af van het Latijnse modernus of hodiernus (het huidige of actuele). De Moderne cultuur - gegroeid sinds het nominalisme van Ockham, het Verlichte Rationalisme van Descartes en de industriële revolutie - rust op een rotsvast geloof in vooruitgang, de maakbaarheid van de wereld en de autonome menselijke rede.

Wanneer deze autonome rede zich echter losmaakt van de zedelijke waarden en de transcendentie, leidt zij tot een diepe grondslagencrisis. De postmoderniteit (vertegenwoordigd door deconstructivisten en differentiedenkers als Derrida, Foucault, Lyotard en Rorty) reageert hierop door het ‘grote verhaal’ van de vooruitgang en de klassieke metafysica radicaal af te bouwen en te ontmaskeren.

De cursus waarschuwt dat een doorgeschoten deconstructie dreigt te vervallen in een bodemloos nihilisme, relativisme en cynisme. Tegenover deze neergang stelt het vak de weg van de nieuwe hegeliaanse dialectiek.

Echte filosofie vlucht niet weg uit de tijd, maar treedt in dialoog met de historische en maatschappelijke werkelijkheid. Door het vluchtige heden te situeren binnen het totale, dynamische proces van al wat was, is en zal zijn, kan het denken de postmoderne versnippering overstijgen en bouwen aan een gewetensvolle, verruimde en menswaardige herstichting van de cultuur.